

שלוש רמות הוראה ללמידה במכוונות עצמית

מרכז פסג"ה תל-אביב-יפו
נכתב על ידי גיא אורן ומתן רן

שלוש רמות של מכוונות עצמית

מימוש	התנסות	הכשרה	
מפה אילמת/מפת המונים	איים וגשרים	תוכנית לימודים סדורה- מפת כבישים	מערכת (אקוסיסטם- תוכן וסדירויות)
מערכת שעות אותנטית לפי תלב"ס גמישה	מערכת שעות המכילה גמישות ומקצועות לפי ת"ל	מערכת שעות "מסורתית"	
מנחה משתתף	מנחה מוביל	מעביר/מקנה ידע/מיומנות כמטרה מרכזית	מורה בתהליך הלמידה
שיח מעמיק על החוויה	שיח מעצב סביב הלמידה	שיח מסכם	מורה בשיח עם הלומד
המורה חלק מקהילה	המורה חלק מצוות הוראה מפתח	המורה הבודד	מורה בניהול הזמן מחוץ ללמידה
מכוונות עצמית	לומד עצמאי	מתנהל	לומד
תהליך/תוצר יצירה משותפת של הערכה (אובייקטיבית)	תהליך/תוצר הערכת מורה/עמיתים/עצמית	מקצועות/מיומנויות הערכת מורה	הערכה

מימוש

התנסות

הכשרה

תוכן וסדירויות

הכשרה: תוכנית לימודים סדורה- מפת כבישים

תוכנית לימודים קבועה על פי יעדי משרד החינוך, לפי מקצועות וסדירויות הנקבעות לפי מפתח שעות של המשרד.

בית ספר הפועל על פי מערכת שעות זו שם את תוכנית הלימודים במרכז, כאשר כל המערכת- המורים, הלומדים וההורים, צריכים להתאים את עצמם לדרישות של תוכנית לימודים זו.

התנסות: איים וגשרים

מערכת שעות הנבנית כשילוב בין שתי הנחות היסוד- מצד אחד מחויבות לתוכנית לימודים, מצד שני מחויבות ללומד ולצרכיו האוטנטיים. כל בית ספר יכול ליצור מערכת המשלבת בין שתי המחויבות – מצד אחד זמנים של התנסויות שבו מתקיים תהליך חקר משמעותי ועמוק ומצד שני זמנים של למידה לפי מקצועות, בדרך כלל אלו מקצועות הליבה- מתמטיקה, אנגלית, לשון.

השעות המושקעות לחקר מעמיק והתנסותי יוצרות התמקדות באיים של תוכן מעמיק, בדרך כלל מתוך תוכנית הלימודים, לצד גשרים- רפרוף ודילוג על תכנים מתוך תוכנית הלימודים, אשר יוצרים את ההקשר בין התנסות אחת לאחרת. הצורך לבצע איים וגשרים, נובע מהרצון להצליח לעמוד גם ביעדי תוכנית הלימודים של משרד החינוך לצד הרצון לתת מענה אמיתי ללומד וצרכיו.

מימוש: מפה אילמת/מפת המונים

מערכת השעות נקבעת בצורה אותנטית בשיתוף מלא עם הלומדים. התפיסה היא שאין "תוכנית לימודים" או ליבה מחייבת, אלא המפתח הוא אחריות לתהליך הלמידה, אחריות משותפת המבוססת על התנסות וחוויה והערכה משותפת.

במסגרת זו היציאה לדרך היא משולה למפה אילמת שמתמלאת עם הזמן בשותפות חוכמת ההמונים- והיא היוצרת את מערכת השעות האותנטית המורכבת מהחלטות של הקהילה- תוכנית לימודים בית ספרית, אשר משתנה כל העת מתוך שיח מעמיק אודות צרכים ומטרות.

מורה בתהליך הלמידה

הכשרה: הוראה- הקניית ידע

לפי תפיסת הכשרה, תפקיד המורה הינו להיות אחראי על העברת תוכן הלמידה ללומדים. בניית מערכי השיעור היא באחריותו, תכנון הלמידה, הכנת המטרות ותהליך הלמידה הינם באחריותו. גם ההחלטה לגבי המקומות של התנסות הלומדים הינה באחריותו ולפי הקביעה שלו. בתפיסת הכשרה רוב הזמן המורה משמש כמעביר ידע ופחות משתמש בהנחייה ובהובלה של תהליכים במכוונות עצמית של הלומדים.

ההצלחה נמדדת ביכולת של המורה להעביר את תוכנית הלימודים ללומדים ברמות הבנה שונות (חלקים של חשיבה מסדר נמוך וחשיבה מסדר גבוה) ובעמידה במבחנים הבודקים את הידע ותהליכי החשיבה של הלומדים.

התנסות: מנחה מוביל

בתפיסה זו, של התנסות, המורה מוצא את רוב זמנו בהנחייה (ראו הרחבה בקובץ "החזקת מרחב") כמוביל תהליכי התנסות של הלומדים.

אחריות לוחות הזמנים וקביעת נושאי ההתנסויות הינן על המורה, אולם יש מקום נרחב ללומדים להתפתח ולחקור במכוונות עצמית. המורה מכין מערכי שיעור כלליים- שבהם הוא מאפשר ללומדים זמן לחקר, להתנסות ולמשוב.

ההצלחה נמדדת על פי מחוונים שנקבעים על ידי המורה, שבודקים את איכות התוצרים שהלומדים בחרו לפתח. בהקשר זה ישנה בחירה רחבה של הלומד להביא את עצמו לידי ביטוי, במסגרת של מחוון המאפשר זאת.

מימוש: מנחה שותף

במסגרת זו, של מימוש, המורה מוצא את רוב זמנו בהנחייה (ראו הרחבה בקובץ "החזקת מרחב") לעיתים כמוביל תהליך התנסות, ולעיתים כשותף- כאחד העמיתים הלומדים ומתנסים.

אחריות לוחות הזמנים וקביעת נושאי ההתנסויות הינן משותפות עם המורה והלומדים, ומאפשרת להגיע לרמה גבוהה של מכוונות עצמית.

ההצלחה נמדדת באופן אובייקטיבי, על פי מחוונים שנקבעים מראש על ידי כלל השותפים- מורה ולומד, אשר מחוונים להשגת מטרות שהתהליך מקווה לייצר.

כדי להיות מנחה שותף, יש ליצור בהדרגה מסגרת המאפשרת ללומדים לקחת אחריות מלאה על הלמידה, והעברת מסר שהלמידה מתרחשת כל העת, גם על ידי המורה עצמו, מבלי לאבד את הסמכות של מבוגר משמעותי מוביל האחראי באופן כללי על החזקת התהליך, גם אם זה יכול לבוא לידי ביטוי באופן עקיף ביותר, כמו אישור תוכניות.

בגישת הוראה זו, התפיסה היא שהמנחה נמצא כל הזמן על הרצף של הנחייה- למידה.

שיח עם הלומד

הכשרה- שיח מסכם

רוב השיח המעמיק הינו הערכה מסכמת סביב מועדי הערכה- במחצית ובסוף השנה. שאר השיח הינו מוגבל וספורדי, ונקבע לפי אירועים (בדרך כלל שליליים המחייבים שיח רפלקטיבי או תומך).

רוב השיח אינו מעמיק דיו בשל קוצר הזמן, המורה שואל שאלות על סוף השבוע של הלומד או על התקדמותו במשימה אקדמית. אין מספיק הזדמנויות לעסוק בבניית מערכות יחסים, או לשקף את מצב היחסים שנבנים.

חוסר הזמן המובנה במערכת השעות מוביל את השיח של המורה עם הלומדים במסגרת מליאה, אשר מוביל למענה ללומד "הממוצע", בלי יכולת לספק תמיכה יעילה בהתאמה אישית.

התנסות- שיח מעצב סביב הלמידה

רוב השיח המעמיק מתנהל סביב תהליכי ההתנסות והלמידה, באמצעות מפגשי משוב, מתוך כוונה להתמקד בפיתוח הלמידה של הלומד. במהלך השיח יש ללומדים הזדמנויות לדבר על חייהם האישיים ועל תחומי העניין שלהם. עם זאת, לעיתים רחוקות יש לתלמידים הזדמנות לדון או להביע רעיונות בנושאים מורכבים, כגון זהותם, תרבותם או השפעתם של אירועים חברתיים או פוליטיים עכשוויים על חייהם.

בשונה מהשיח סביב מועדי הערכה, בשלב ההתנסות ניתן מקום זמן במערכת השעות המוקדש לשיחה מעצבת ואישית, אשר מובילה למתן מענה אישי טוב יותר ולהיכרות של המורה עם החזקות של הלומד וקביעת מטרות משותפת שיעזרו ללומדים למקסם את צמיחתם

מימוש- שיח על החוויה

רוב השיח המעמיק מתנהל סביב החוויה של הלומד את הלמידה, שיח שמוביל את הלומד להכיר את עצמו טוב יותר ולעזור לו להוביל את עצמו במכוונות עצמית בתהליכי למידה.

החתיירה לנהל שיח סביב חוויה מביאים לרפלקציה תכופה, המעוגנת בסדר היום של הלמידה, שיתוף פעולה ושיפור מתמיד סביב איכות השיח המאופיין בהדדיות, הקשבה פעילה, שאלת שאלות ומתן הזדמנויות ללומדים לדבר על תחומי העניין שלהם, חוויותיהם ואמונותיהם. ככל שהשיח מעמיק, כך הלומד מקבל רמות הולכות וגדלות של אחריות ואוטונומיה על תהליך הלמידה, עד הרמה הגבוהה ביותר של שותפות ומימוש עצמי, ועל כן- מימוש.

השיח המעמיק מאפשר חוויות למידה מותאמות אישית לכל הלומדים, עם מידה נכונה של תמיכה ואתגר שממקסמים את הצמיחה האישית שלהם במסלול הייחודי להם.

מורה בניהול הזמן מחוץ למידה

הכשרה- המורה הבודד

מחוץ לשעות ההוראה, רוב הזמן המורה פועל לבד- בבניית מערכי שיעור, בבדיקת מבחנים ועבודות תלמידים, בתהליכי הערכה של תלמידים, שיחות עם הורים וכיוצ"ב. ישיבות הצוות נוגעות בעיקר לרמת הדיווח, תיאומים, ונטילציה, שיחות חברה, התייעצויות ברמה נקודתית. יש מעט זמן לפיתוח מקצועי צוותי אשר לא מאפשר פיתוח תהליכי למידה עמוקים.

התנסות- המורה חלק מצוות הוראה מפתח

מחוץ לשעות ההוראה, יש מקום נרחב לפיתוח מקצועי צוותי וחשיבה משותפת של הצוות אודות תהליכי למידה, תכנון השיעורים והערכת התלמידים. ניהול הזמן מחוץ לשעות ההוראה משקף את התהליכים של החזקת המרחב עם הלומדים- הנחייה בשיתוף עם מורים אחרים, תהליכי למידה שכבתיים, אינטרדיסציפלינריים.

מימוש- המורה חלק מקהילה

חלק נכבד מההוראה כולל תכנון מהלך הלמידה עם אנשי צוות ולומדים, דבר שמאפשר למורה לנצל את הזמן מחוץ לשעות ההוראה לשיח עם לומדים ולשיח עם מורים אחרים בצוות.

הלומד

הכשרה- מתנהל

במצב הכשרה הלומד מתנהל בלמידה. כלומר רוב הלמידה היא פאסיבית, היות והמורה אחראי על החזקת תהליך הלמידה, והלומד מבצע את המשימות שניתנות לו על ידי המורה. במסגרת זו הלומד רוכש מיומנויות למידה הקשורות למרחב מצומצם בלמידה.

התנסות- לומד עצמאי

במסגרת זו של ההתנסות, הלומד נדרש למגוון רחב של מיומנויות למידה ולהתנסויות של לומד עצמאי (ראו בהרחבה על גישת הלומד העצמאי- כימי"ה)

מימוש- מכוונות עצמית

במסגרת זו של מימוש, הלומד נדרש להתמודדות עמוקה עם תהליכי למידה ממקום של מכוונות עצמית- החל מבחירת תכני הלימוד, דרך תכנון הזמן ועד האחריות להחזקת תהליך הלמידה ויצירת תוצרים

הערכה

הכשרה- לפי מקצועות

פועל יוצא של הנחת היסוד של הכשרה, היא ההערכה שממוקדת בידע ובתהליכי חשיבה מסדר בינוני וגבוה.

רוב תהליכי ההערכה הינם מבחנים ועבודות, הדורשות מיומנויות ספציפיות של הלומד, אשר יבטיחו לו הצלחה באתגרי החיים. ההערכה תתקיים במסגרות של המקצועות- מבחני בגרות לפי כל מקצוע/מגמה.

הרוב הכמעט מוחלט של ההערכה יהיה על ידי המורה, מעט מקום להערכה עצמית, אם בכלל.

התנסות- לפי תהליך/תוצר

פועל יוצא של הנחת היסוד של התנסות, קובע שההערכה הינה סביב תהליך הלמידה, אך גם על התוכן- הידע הדיסציפלינארי.

ההערכה אינה רק על התוצר הסופי, אשר יש לו חשיבות, אלא גם על תהליך הלמידה עצמו, וכולל גם הערכה עצמית והערכת עמיתים, מלבד הערכת המורה.

הערכה זו מצליחה לתת מענה על המטרות של מתן מענה ללומד העצמאי אך במקביל מחויבות להישגים של לימודי הליבה ותוכנית הלימודים של משרד החינוך

מימוש- לפי תוצר/תהליך- הערכה משותפת

פועל יוצא של הנחת היסוד של מימוש, היא שההערכה הינה אובייקטיבית – כלומר, ערכי המחווון נקבעים בצורה משותפת של כלל השותפים- מורים ולומדים, והיא כוללת את תהליך הלמידה והחוויה וכן את התוצר עצמו.

זוהי הערכה אותנטית הכוללת בראש ובראשונה הערכה עצמית והערכת עמיתים. הערכת המורה הינה שולית ולעיתים אף לא קיימת.